

กู่ประภาชัย : มรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอารยธรรมโบราณ
KUPRAPACHAI: A CULTURAL HERITAGE REFLECTING ANCIENT CIVILIZATION

**พระณัฐวุฒิ พันทะลี¹, พระมหาชัชวาลย์ จารยคุณ²,
แสงอาทิตย์ ไทยมิตร³, อนันท์ กรมน้อย⁴ และนัยน์พร สุภา⁵**
PhraNatthawut Phanthali¹, Phramaha Chatchawan Jankhoon²,
Saeng-a-thit Thaimit³, Anan Komnot⁴ and Naipraporn Supa⁵
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน¹⁻⁵
Mahamakut Buddhist University, Isan campus¹⁻⁵
Email: pantalee200134go@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มุ่งศึกษามรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอารยธรรมโบราณของกู่ประภาชัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของกู่ประภาชัยกับอารยธรรมขอมโบราณ กู่ประภาชัย ตั้งอยู่ในวัดบ้านนาคำน้อย จังหวัดขอนแก่น สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอมช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 โดยใช้ศิลาแลงและหินทรายเป็นวัสดุหลัก องค์ประกอบของปราสาท ได้แก่ องค์ปรางค์ประธานทับหลังลวดลายขอมและแท่นศิวิลิ่งที่สะท้อนแนวคิดเทวราชาและคติจักรวาลของศาสนาฮินดู ต่อมาได้มีการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาฮินดูสู่พุทธมหายาน โดยพบหลักฐาน คือ พระโพธิสัตว์ไภษัชยคุรุและแผ่นจารึกภายในบริเวณปรางค์กู่ประภาชัยที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตชุมชนบ้านนาคำน้อยและบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะในประเพณีสงกรานต์ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านได้ร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การบวงสรวงเจ้าที่ การถวายขันธบูชา และพิธีเสี่ยงทายบั้งไฟ เพื่อขอพรความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขให้แก่หมู่บ้าน ซึ่งกู่ประภาชัยยังเป็นพื้นที่สาธารณะเชิงวัฒนธรรมที่เป็นเชิงสัญลักษณ์เชื่อมโยงระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับชีวิตของผู้คนในชุมชน แสดงให้เห็นว่ากู่ประภาชัยไม่ได้เป็นเพียงโบราณสถานที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ ความเชื่อและความทรงจำร่วมของชุมชนในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่เป็นแบบอย่างของการธำรงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในบริบทร่วมสมัย

คำสำคัญ : กู่ประภาชัย , วัฒนธรรม , อารยธรรมโบราณ

*Received July 19, 2025; Revised August 31, 2025; Accepted September 4, 2025

Abstract

This academic article aims to study the cultural heritage that reflects the ancient civilization of Ku Praphachai. The objectives are to examine and analyze the historical, architectural, and artistic values, as well as the cultural connections between Ku Praphachai and the ancient Khmer civilization. Ku Praphachai is located within Wat Ban Na Kham Noi, Khon Kaen Province, and was constructed during the reign of King Jayavarman VII of the Khmer Empire in the 18th Buddhist century, using laterite and sandstone as the primary materials. The components of the temple include the central prang, lintels with Khmer patterns, and a Shiva lingam platform that reflect the devaraja (divine kingship) concept and the cosmology of Hinduism. Later, the religious belief transitioned from Hinduism to Mahayana Buddhism, evidenced by the presence of the Bodhisattva Bhaisajyaguru and inscriptions within the prang of Ku Praphachai. The site plays a significant role in the lives of the local community of Ban Na Kham Noi and its surroundings, particularly in the annual Song Ku tradition. Local people participate in religious and cultural rituals, such as paying homage to guardian spirits, offering ritual trays, and performing rocket-launching divination ceremonies, to seek blessings for prosperity and peace for the village. Furthermore, Ku Praphachai serves as a cultural public space symbolically linking the sacred with the everyday lives of the community. This demonstrates that Ku Praphachai is not merely an ancient site of architectural and artistic value but also a spiritual and communal center that embodies shared beliefs and collective memory. Its significance contributes to the preservation and transmission of knowledge to younger generations, exemplifying the sustainable conservation of cultural heritage in a contemporary context.

Keywords: Kuprapachai , Culture , Ancient civilization

บทนำ

อาณาจักรขอมเป็นหนึ่งในอาณาจักรโบราณที่มีพลังมากที่สุดในดินแดนแถบเอเชียอาคเนย์ ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานมีมรดกที่สำคัญ ๆ มากมาย โดยชนชาติขอมเริ่มรวมตัวเป็นอาณาจักรหรือรัฐมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 โดยพัฒนามาจากเมืองท่าที่ติดต่อกับอินเดียมุ่งความเจริญภายใต้พื้นฐานของอารยธรรมอินเดียใช้ชื่อว่าอาณาจักรฟูนัน มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง (เวียดนามตอนใต้) และแม่น้ำโขงตอนใต้ (กัมพูชาและลาว) ในปัจจุบัน จนถึงบางส่วนของบริเวณของภาคอีสานตอนใต้ของประเทศไทย โดยอาณาจักรขอมได้ทิ้งมรดกอันมีค่าไว้ให้กับคนรุ่นหลังและมรดกสำคัญที่สุดของอาณาจักรขอม คือ นครวัดนครธม ซึ่งเคยเป็นนครหลวงเมื่อครั้งที่อาณาจักรขอมเจริญรุ่งเรืองจนถึงขีดสุดและลัทธิความเชื่ออีกมากมาย ศาสนาหลักของอารยธรรมขอม คือ ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา โดยต้นกำเนิดของขอมยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ "ขอม" นั้น มีถิ่นฐานอยู่ที่ใด ซึ่งนักวิชาการบางกลุ่มสันนิษฐานว่า "ขอม" มีต้นกำเนิดอยู่ประเทศมาเลเซียตอนใต้ ส่วนบางกลุ่มสันนิษฐานว่ามาจากประเทศจีนตอนล่าง ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับเผ่าไทของจีน Chit Phumisak (2004) แต่สิ่งที่บ่งบอกถึงความ

เป็นชนชาติที่ยิ่งใหญ่ในยุคสมัยนั้น คือ "ปราสาทขอม" ปราสาทขอมเป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ที่สร้างขึ้นโดยอาณาจักรเขมร ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 พบมากในประเทศกัมพูชาและประเทศไทยเนื่องจากอาณาจักรขอมได้ยกย่องกษัตริย์เป็นเทพเจ้าเมื่อสวรรคตแล้วดวงวิญญาณจะไปหลอมรวมกับเทพเจ้า จึงสร้างปราสาทไว้ให้เป็นสถิตเพื่อเคารพบูชาพระองค์และเทพเจ้า ทำให้สร้างปราสาทมากมายในดินแดนอารยธรรมขอม ซึ่งถือเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าของอารยธรรมขอมโบราณ Hawa Wongphongkham (2023) หากแบ่งปราสาทขอมออกตามวัตถุประสงค์ของการสร้างสามารถแบ่งได้ดังนี้ คือ ประการที่ 1) ปราสาทที่สร้างขึ้นตามคติเทวราชามีลักษณะเป็นปราสาทที่สร้างขึ้นบนฐานที่ซ้อนลดหลั่นกันหลายชั้นโดยทั่วไปมีทั้งสิ้น 3-5 ชั้น ฐานเป็นชั้นเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่อสื่อความหมายถึงเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางจักรวาลตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ประการที่ 2) ปราสาทที่สร้างขึ้นภายใต้คติบูชาบรรพบุรุษและผู้วายชนม์ ปราสาทเขมรหลายหลังหากดูเผิน ๆ ดูเหมือนว่าทุกแห่งจะสร้างขึ้นเพื่อถวายแด่เทพเจ้าเพียงอย่างเดียว แต่ความเป็นจริงหลาย ๆ แห่ง สร้างขึ้นภายใต้คติบูชาบรรพบุรุษและผู้วายชนม์ด้วย ประการที่ 3) ปราสาทประจำชุมชน คือ ปราสาทที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยผู้สร้างอาจเป็นกษัตริย์หรืออาจเป็นพราหมณ์บุโรhit หรือ ผู้นำท้องถิ่นก็ได้ ปราสาทเขมรในดินแดนประเทศไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ ประการที่ 4) ปราสาทในลักษณะอื่น ๆ นอกจากศาสนสถานต่าง ๆ ข้างต้น ยังมีศาสนสถานที่ทำหน้าที่เฉพาะด้วย ได้แก่ อโรคยศาลหรือศาสนสถานประจำโรงพยาบาลและธรรมศาลาหรือศาสนสถานประจำที่พักของคนเดินทาง ศาสนสถานทั้งสองประเภทสร้างขึ้นโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 Rungroj Thamrungruang (2005)

วัฒนธรรมสมัยขอมโบราณ เป็นวัฒนธรรมความเชื่อในการนับถือพระพุทธศาสนา จึงมีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น พระเครื่อง สลุป วัด เจดีย์ และปราสาทกู๋ ซึ่งปราสาทกู๋เป็นศิลปกรรมที่พบในสังคมวัฒนธรรมขอมในภาคอีสาน ศิลปกรรมเหล่านี้มีทั้งคุณค่าและความงามอยู่ในตัว หากเพียงแต่เราเห็นถึงความงาม ก็สามารถนำสิ่งเหล่านี้มาสร้างสรรค์ต่อยอดผลงานให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น โดยไม่อาจทิ้งบริบททางวัฒนธรรมเดิมของสิ่งเหล่านี้ เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญที่ยังคงอยู่ ผ่านการสร้างสรรค์การแสดงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ Yot Santisombat (2016)

หมู่บ้านช้วยหรือบางคนเรียกว่าหมู่บ้านนาคำน้อย ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านนาคำน้อย หมู่ 1 และหมู่ 15 ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น อยู่ห่างจากจังหวัดขอนแก่น ประมาณ 57 กิโลเมตร การเดินทางไปตามเส้นทางเดียวกันกับพระธาตุขามแก่น โดยตรงต่อไปก่อนถึงสะพานข้ามคลองส่งน้ำจากลำน้ำพองเลี้ยวซ้ายตามถนนลาดยางเลียบลองชลประทาน แล้วเลี้ยวขวาสะพานเข้าหมู่บ้านนาคำน้อยก็จะถึงที่ตั้งหมู่บ้านช้วย ซึ่งอยู่ในวัดบ้านนาคำน้อย เป็นสถาปัตยกรรมของขอม ก่อสร้างด้วยศิลาแลงและหินทรายสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรเขมรโบราณ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 (พ.ศ. 1720-1780) สภาพปัจจุบันสลักหักพังลงมาก แต่ได้รับการดูแลรักษาจากวัดและชุมชนเป็นอย่างดี เป็นโบราณสถานที่น่าสนใจและไปสักการะบูชา มีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ มีหินก้อนใหญ่ที่ถือว่าเป็นหินศักดิ์สิทธิ์วางไว้บนแท่นที่ทำขึ้นใหม่ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปมาสักการะบูชา ถือเป็นหนึ่งในโบราณสถานสำคัญที่มีรากฐานมาจากศิลปะเขมรในยุคโบราณ กู๋แห่งนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมในอดีต แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางศาสนา สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง บ้านช้วย มรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอารยธรรมโบราณ เพื่อทำความเข้าใจถึงคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างศิลปกรรมในภูมิภาคกับ

อารยธรรมโบราณที่แพร่หลายอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง อันเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและสามารถนำไปสู่การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

เนื้อหา

ความเป็นมาและลักษณะของกลุ่มประภาชัย

กลุ่มประภาชัยมีลักษณะเป็นปราสาทหินขนาดเล็ก ก่อด้วยหินทรายและศิลาแลง ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นลักษณะของศาสนสถานในศาสนาฮินดู ตัวปราสาทมีองค์ปรางค์ประธานหนึ่งองค์และอาคารประกอบ เช่น บรรณาลัยและทางเดินเชื่อม ซึ่งสะท้อนรูปแบบของปราสาทขอมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 Komsinlapakon (1999)

กลุ่มประภาชัยตั้งอยู่ ณ วัดปรางค์กลุ่มประภาชัย บ้านนาคำน้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นวัดประจำชุมชนตั้งอยู่กลางหมู่บ้านนาคำน้อย เดิมพื้นที่ราบลุ่มปกคลุมด้วยปรางค์ขี้ผึ้ง เมื่อราว 300 กว่าปีมาแล้ว ได้มีชาวบ้านเข้ามาตั้งบ้านเรือน จึงพบซากโบราณสถานเหล่านี้และให้ความเคารพนับถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน แต่ไม่มีการตั้งชื่อเรียก ต่อมา พ.ศ. 2487 ได้มีบุคคลสำคัญ คือ ปลัดประภาสรวมกับชาวบ้านก่อตั้งวัดประจำชุมชนขึ้นมาชาวบ้าน จึงได้พร้อมใจกันนำชื่อของท่านมาตั้งชื่อวัดและชื่อโบราณสถานเรียกว่ากลุ่มประภาชัย จากที่ได้ลงพื้นที่และได้ศึกษาเกี่ยวกับปรางค์กลุ่มประภาชัยแห่งนี้แล้ว เรื่องราวที่น่าสนใจอยู่มากได้มีโอกาสเข้าไปพิพิธภัณฑที่วัดแห่งนี้ ได้เข้าไปเจอสิ่งที่ค้นพบบริเวณสถูปหรือปรางค์พบเป็นวัตถุและแผ่นศิลาจารึกที่แตกในวัดถุนั้นจะเป็นรูปปั้นพระโพธิสัตว์โกษลายุคสุทหรือเป็นวิหารสำหรับพระเจ้าเปรียบเสมือนสถานที่รักษาทางจิตใจ เพื่อให้ผู้คนเข้ามาขอพร ถือเป็นการเผยแพร่ศาสนาพุทธแบบมหายานที่พระองค์ทรงศรัทธาไปทั่วพระราชอาณาจักร ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ ส่วนแผ่นศิลาจารึกนั้นเป็นรูปวงจักรการใช้ชีวิตการทำมาหากินของคนยุคนั้นสมัยขอมโบราณ

พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ทางกายภาพของชุมชนและพื้นที่สังคมของปรางค์กลุ่มประภาชัยเป็นศูนย์รวมทางความเชื่อของชุมชน และชุมชนบ้านนาคำน้อยมีตำนานความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างกลุ่มประภาชัย ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับประเพณีและพิธีกรรมทางความเชื่อของชุมชน เช่น การทำบุญเดือนห้า ซึ่งเป็นประเพณีที่ปัจจุบันกำลังจะเลือนหายไป ทุก ๆ ปี ชาวบ้านนาคำน้อยจะจัดงานประเพณีงานสงกรานต์ในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งประเพณีนี้เป็นประเพณีสำคัญของชุมชนบ้านนาคำน้อยและหมู่บ้านใกล้เคียง ประเพณีสงกรานต์ (สงกรานต์) จะจัดขึ้นในช่วง วันที่ 13 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นพิธีที่ชาวบ้านนาคำน้อยจะทำความเคารพต่อผีเจ้าที่ เพื่อลดบันดาลให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชผลไร่นาอุดมสมบูรณ์ เป็นพิธีที่ลูกหลาน ซึ่งเดินทางไปทำงานในต่างถิ่นจะได้กลับมาพร้อมหน้าพร้อมตากันบริเวณหน้าปรางค์กลุ่มประภาชัยเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน ซึ่งมีพื้นที่ทางกายภาพดังนี้

1. **พื้นที่ทางสังคม** เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีความเป็นท้องถิ่น ซึ่งเข้าถึงได้และมีกระบวนการสร้างพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาและกำหนดพื้นที่สาธารณะนั้น ๆ ด้วยการสร้างความเชื่ออันเป็นจุดศรัทธา เมื่อพิจารณาจากพื้นที่สาธารณะบริเวณโดยรอบปรางค์กลุ่มประภาชัย จะเห็นได้ว่า ความหมายของพื้นที่สาธารณะไม่ได้จำกัดแค่เพียงเป็นสวนสาธารณะ แต่หมายรวมถึง พื้นที่สาธารณะการอื่น ๆ ของเมืองขอนแก่นด้วย เช่น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่สักการะ ไปจนถึงถนนหนทางและทางเท้า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ประชากรสามารถเข้าถึงได้ แล้วแต่ความมากน้อยแค่ไหน แต่พื้นที่สาธารณะประโยชน์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการที่มีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่นชุมชนจนไปถึงสังคมเมือง

2. **พื้นที่พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ในพิธีบวงสรวงเกิดจากความศรัทธาและนับถือ** เพื่อแสดงความสำคัญและประวัติความเป็นมาของวัดปราสาทคู่ประภาชัยที่มีความเชื่อว่าการบวงสรวงเป็นการปฏิบัติ เพื่อสื่อถึงความนอบน้อมนับถือและความสามัคคีที่จะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ลูกหลานและกับตนเอง จึงต้องการแสดงพลังแห่งศรัทธาด้วยการถวายเครื่องสังเวย การสร้างพิธีกรรมแบบพิธีหลวงและการฟ้อนรำ ถือเป็นเขตพิธีศักดิ์สิทธิ์ล้อมรอบบริเวณชุมชนท้องถิ่น ในวัน 15 ค่ำ เดือน 5 เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและสร้างความศรัทธา ความรัก ความเคารพต่อปราสาทคู่ประภาชัยและให้ประชาชนรู้จักในพื้นแผ่นดินที่เป็นที่รกร้างในอดีตจนกลายมาเป็นเมืองแห่งอุตสาหกรรมวัฒนธรรมในปัจจุบัน พื้นที่สาธารณะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของเมือง ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตและรองรับความต้องการที่หลากหลายสังคมในเมืองภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมการออกแบบเมือง ซึ่งครอบคลุมถึงการศึกษาของพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตสาธารณะที่ได้มีการก่อสร้างให้เกิดองค์ประกอบในตามแต่ละโอกาสจากพื้นที่ธรรมดาให้เกิดความวิเศษ อาทิเช่น วัดปราสาทคู่ประภาชัย อันเป็นที่ใจกลางบริเวณชุมชน การใช้ชีวิตปกติบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ได้ถูกสร้างโดยแฝงนัยยะ คลอบคลุมจนเกิดความศรัทธาคติ จนกลายมาเป็นพื้นที่สักการะพื้นที่นั้นถูกล่อหลอมรวมให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยการสร้างพิธีกรรมที่รอบกั้นเขตแห่งความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างความเชื่อความศรัทธา ด้วยการประกอบพิธีแบบพุทธและพราหมณ์และปิดท้ายด้วยการเฉลิมฉลองสมโภชน์ จากพื้นที่บริเวณรอบชุมชนได้สร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีแฝงนัยยะความเชื่อพิธีกรรมดังกล่าวที่แพร่ขยายความนิยมขึ้นเรื่อย ๆ คนในชุมชนเองและพื้นที่ใกล้เคียง จึงกลายมาเป็นจุดกำเนิดของการแสดงความเคารพนับถือมากขึ้น การรวมพลังสามัคคีต่อปราสาทคู่ประภาชัยจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จนกลายเป็นที่สักการะ

3. **การสร้างพื้นที่สักการะ** จากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ทางสังคม ที่เป็นพื้นที่ร่วมที่ได้ประกอบสร้างเป็นพื้นที่ในการสักการะบูชา นั้น มุมมองที่ซับซ้อนระหว่างพื้นที่และเวลาที่มีคำอธิบายผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นการจัดที่ว่างให้เป็นระบบสัญลักษณ์ที่เป็นสะพานทางปัญญาเชื่อมสิ่งที่มองเห็นเข้ากับสิ่งที่มองไม่เห็น เชื่อมสิ่งที่ป็นรูปธรรมเข้ากับสิ่งที่ป็นนามธรรม เชื่อมสิ่งที่อธิบายได้เข้ากับสิ่งที่อธิบายไม่ได้ พื้นที่จึงเชื่อมโยงความคิดทางศาสนาล้วนเป็นคำอธิบายที่มีความหมายลึกซึ้งยิ่ง ดังพื้นที่วัดปราสาทคู่ประภาชัย บ้านนาคำน้อย ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ จนเกิดการสร้างให้เป็นพื้นที่แสดงความเคารพสักการะบูชา กราบไหว้ แสดงความเคารพในปัจจุบัน และหลักฐานที่พบในคูประภาชัย ได้แก่ เสาประตูลวดลายสลัก หินบรรจุศิวลึงค์ และทับหลังลวดลายศิลปะบาปวนหรือแบบนครวัด บ่งชี้ถึงอิทธิพลของอารยธรรมเขมรที่แผ่เข้ามาในดินแดนไทยช่วงสมัยโบราณ ซึ่งเชื่อว่าคูประภาชัยเคยเป็นศาสนสถานของศาสนาฮินดูมาก่อนจะเปลี่ยนเป็นพุทธศาสนาในภายหลัง

สรุป คูประภาชัยเป็นปราสาทหินขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในวัดปราสาทคู่ประภาชัย บ้านนาคำน้อย จังหวัดขอนแก่น สร้างด้วยหินทรายและศิลาแลงในศิลปะแบบขอมโบราณช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 เดิมเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดูก่อนจะเปลี่ยนเป็นพุทธมหายานในภายหลัง ภายในพบโบราณวัตถุสำคัญ เช่น รูปพระโพธิสัตว์และแผ่นศิลาจารึก บ่งบอกถึงความเชื่อและการดำรงชีวิตของชาวขอมโบราณ ซึ่งคูประภาชัยเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของชุมชน โดยเฉพาะในงานประเพณีสงกรานต์ เดือนห้า ที่สะท้อนความเชื่อผีเจ้าที่และศาสนาผสมผสานพื้นที่โดยรอบกลายเป็นพื้นที่สาธารณะและศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนร่วมกันดูแลใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ก่อเกิดเป็นมรดกทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมชุมชนเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

อารยธรรมโบราณที่สะท้อนผ่านกู่ประภาชัย

กู่ประภาชัยเป็นตัวอย่างของการถ่ายทอดความเชื่อและวัฒนธรรมจากอารยธรรมขอมมาสู่พื้นที่อีสาน ซึ่งในอดีตถือเป็นส่วนหนึ่งของเขตอิทธิพลของจักรวรรดิขอม Higham (2001) การสร้างปราสาทเพื่อเป็นศาสนสถานประจำเมืองหรือประจำชุมชนเป็นแนวปฏิบัติสำคัญของราชสำนักขอมที่สะท้อนแนวคิดเรื่องเทวราชา ซึ่งกษัตริย์เป็นสมมติเทพและต้องสร้างศาสนสถานเพื่อแสดงอำนาจและความชอบธรรมในการปกครอง

รูปแบบทางศิลปกรรมของกู่ประภาชัยยังชี้ถึงความเชื่อเรื่องจักรวาลตามคติของศาสนาฮินดูองค์ปราสาทเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุที่ตั้งอยู่กลางจักรวาล โดยมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น แท่นศิวิลิ่งและรูปเคารพ แสดงถึงการใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งสภาพปัจจุบันสลักหักพังลงมาก แต่ได้รับการดูแลรักษาจากวัดและชุมชนเป็นอย่างดีเป็นโบราณสถานที่น่าศึกษาและน่าสักการะบูชา มีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้มีหินก้อนใหญ่ที่เชื่อว่าเป็นหินศักดิ์สิทธิ์วางไว้บนแท่นที่ทำขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ประชาชนเข้าไปกราบไหว้สักการะบูชาอธิฐานให้ตนเองหายจากโรคร้ายไข้เจ็บตามความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานประทับอยู่บริเวณปรังกู่ประภาชัยและยังมีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (บาราย) เป็นส่วนหนึ่งของโบราณสถานปรังกู่ประภาชัย ซึ่งได้รับการบูรณะเป็นที่เรียบร้อยแล้วและอยู่ในพื้นที่ของสำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น กรมศิลปากร โดยได้รับความร่วมมือจากชุมชนบ้านนาคำน้อย เป็นโบราณสถานอโรคยาศาลอันสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทยที่มากด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม ผ่านกาลเวลามายาวนานกว่า 700 ปี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (บาราย) ของปรังกู่ประภาชัยนี้ เป็นหนึ่งในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะมีการอัญเชิญน้ำจากสระไปใช้สำหรับพระราชพิธีสำคัญในวโรกาสต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 10 ดังนี้ ครั้งที่ 1 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ครบ 5 รอบ ครั้งที่ 2 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ครบ 6 รอบ ครั้งที่ 3 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ครบ 84 พรรษา และครั้งที่ 4 ได้อัญเชิญน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ร่วมพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 10 ขึ้นครองราชย์ และนอกจากจะเป็นโบราณสถานสำคัญที่สะท้อนอารยธรรมโบราณของอาณาจักรขอมที่มีอิทธิพลอย่างมากในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ยังมีอารยธรรมโบราณที่สะท้อนผ่านกู่ประภาชัย ดังนี้

1. ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

กู่ประภาชัยมีลักษณะเป็นปราสาทหินขนาดเล็ก สร้างจากหินทรายและศิลาแลง ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นทิศศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาฮินดูองค์ปรังกู่ประภาชัยตั้งอยู่กลางฐานล้อมด้วยอาคารประกอบ เช่น บรรณาลัยและทางเดินเชื่อมโครงสร้างนี้สะท้อนรูปแบบปราสาทแบบขอมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 Komsinlapakon (1999) ซึ่งเป็นยุคที่ศิลปะบาปวนและนครวัดเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะในทับหลังและเสาประตูที่มีลวดลายแบบเขมรโบราณอย่างชัดเจน เช่น ลายเทพพนมและศิวิลิ่ง

2. การเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากฮินดูสู่พุทธมหายาน

หลักฐานที่พบในบริเวณกู่ประภาชัย ได้แก่ รูปพระโพธิสัตว์ไภษัชยคุรุ แสดงถึงการเปลี่ยนความเชื่อจากศาสนาฮินดูมาสู่ศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งเป็นที่นิยมในอาณาจักรขอมช่วงปลาย (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2550) การปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของสถานที่ให้กลายเป็นวิหารหรือศาสนสถานทางพุทธศาสนา บ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อและวัฒนธรรมในภูมิภาคอีสาน ซึ่งรับอิทธิพลจากศูนย์กลางอำนาจของขอมในลุ่มแม่น้ำโขง

3. พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับบทบาทในชุมชน

นอกจากมิติทางศาสนาแล้ว ภู่งประภายัยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตของชุมชนบ้านนาคำน้อย ปัจจุบันภู่งประภายัเป็นศูนย์กลางของประเพณีสงกรานต์ ซึ่งจัดขึ้นในเดือนห้าทุกปี ชาวบ้านจะรวมตัวกันทำพิธีบวงสรวงต่อผีเจ้าที่เพื่อขอพรเรื่องฝนและความอุดมสมบูรณ์ พร้อมทั้งแสดงออกถึงความรัก ความศรัทธา และความสามัคคีของชุมชน พื้นที่รอบภู่งประภายัจึงไม่ได้เป็นเพียงโบราณสถานทั่วไปชีวิต หากแต่เป็นพื้นที่สาธารณะเชิงวัฒนธรรมที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงการสร้างบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ การพ่อนรำบวงสรวง และการประกอบพิธีกรรมแบบผสมผสานระหว่างพุทธและพราหมณ์ เป็นการตีความพื้นที่ให้กลายเป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงระหว่างอดีต ปัจจุบันและความศรัทธา

4. อิทธิพลของอารยธรรมขอมในพื้นที่อีสาน

ภู่งประภายัสะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวของอารยธรรมขอมเข้ามาในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม เช่น การใช้ศิลาแลง การสลักลวดลายบนทับหลัง และการวางผังศาสนสถานตามแนวแกนตะวันออกตะวันตก ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะเด่นของอารยธรรมเขมรโบราณ ซึ่งไม่เพียงแสดงอำนาจและความศรัทธา แต่ยังมีบทบาทในการวางระบบเมืองการคมนาคม และการจัดสรรทรัพยากรในยุคโบราณอีกด้วย Komsinlapakon (1999)

สรุป ภู่งประภายัเป็นโบราณสถานขนาดเล็กในจังหวัดขอนแก่นที่สะท้อนอารยธรรมขอม ซึ่งเคยมีอิทธิพลในภาคอีสานของไทย ลักษณะทางสถาปัตยกรรม เช่น การหันหน้าไปทางทิศตะวันออก การสร้างด้วยหินทรายและศิลาแลง รวมถึงคิ่วลึงค์และลวดลายแบบขอม แสดงถึงแนวคิดเทวราชาและจักรวาลในศาสนาฮินดู ต่อมาถูกปรับใช้เป็นศาสนสถานในพุทธมหายาน โดยมีรูปพระโพธิสัตว์และแทนสักการะ บ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อภายในยังมีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (บาราย) ซึ่งเคยใช้น้ำในพระราชพิธีสำคัญของรัชกาลที่ 9 และ 10 ปัจจุบัน ภู่งประภายัเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งในด้านศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม เช่น งานสงกรานต์ สะท้อนถึงบทบาททางจิตวิญญาณที่ยังคงสืบทอดอย่างมั่นคงตลอดดีกว่า 700 ปี

ภาพที่ 1 : ภู่งประภายั
ที่มา : เพจขอนแก่นลึงค์ (2561)

กู่ประภาชัยกับมรดกวัฒนธรรมร่วมสมัย

แม้กู่ประภาชัยจะเป็นศาสนสถานโบราณ แต่ยังคงมีบทบาทในวิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบ เช่น การจัดงานบุญงานประเพณีท้องถิ่น และการใช้พื้นที่เป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนและนักวิชาการในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การอนุรักษ์กู่ประภาชัยจึงไม่ได้หมายถึงเพียงการรักษาโบราณสถาน แต่ยังครอบคลุมถึงการธำรงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมและการส่งต่อองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ซึ่งมีกิจกรรมดังนี้

1. ดานประเพณีประเพณีการสรงกู่ ซึ่งจัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปีเป็นประเพณีในรอบปีที่ถูกให้ความสำคัญมากกว่าประเพณีอื่น ๆ ของชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับบริเวณที่ตั้งของกู่ประภาชัย โดยจัดขึ้นในเมษายน (เดือน 5) ของทุกปี โดยจะมีการเตรียมงานตั้งแต่วันขึ้น 13 ค่ำ วันขึ้น 14 ค่ำ ส่วนวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เป็นวันสำคัญที่สุดในการจัดงานการสรงกู่ ชาวบ้านถือกันว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญประจำหมู่บ้านบรรดาลูกหลานของชาวบ้านที่เดินทางไปทำงานยังต่างถิ่นจะพากันกลับคืนสู่ถิ่นบ้านเกิด เพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวทุกปีในตอนเช้าของวันดังกล่าวจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่จำนวน 9 รูป มาสวดพระปริตรที่ปะรำพิธีรอบสระน้ำโบราณ ซึ่งสระนี้จะถูกรอบด้วยด้ายสายสิญจน์จำนวน 9 รอบ ที่มุมสระทั้งสี่มุมก็จะตั้งราชวัตร ประชาชนที่มาร่วมพิธีกรรมนี้จะจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่จานหรือพานมาถวายปรางค์กู่เป็นขันธห้าขันธแปด (ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ เรียกว่า ขันธห้า) นอกจากนี้จะจัดสำหรับหวานหนึ่งสำหรับถวายปรางค์กู่ ส่วนพระภิกษุสงฆ์ที่สวดพระปริตรนั้นชาวบ้านก็จัดหาอาหารคาวหวานใส่ปันโตมาถวายต่างหาก หลังจากถวายภัตตาหารเช้าแล้วพระภิกษุสงฆ์จะสวดชัยมงคลคาถาพร้อมกันประพรมน้ำมนต์หรือสรงองค์ปราสาทพระพุทธรูปประธานและผู้ร่วมพิธีเป็นการเสร็จสิ้นพิธีสงฆ์เสร็จแล้วประชาชนที่มาร่วมงานจะพากันตักเอาน้ำในสระ ซึ่งถือว่าเป็นน้ำพระพุทธรณ์อันศักดิ์สิทธิ์กลับไปฝากลูกหลานญาติพี่น้องที่ไม่ได้มาร่วมพิธี

2. พิธีกรรมสรงกู่ ขั้นตอนในการปฏิบัติมีดังต่อไปนี้ จากการศึกษาทำให้ทราบว่าหลังจากที่มีการตั้งชุมชนบริเวณรอบอโรคยศาลก็ได้เริ่มมีการจัดงานสรงกู่มาตั้งแต่ พ.ศ. 2486 ซึ่งก่อนวันงานจะมีการจัดเตรียมสถานที่เพื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งในวันขึ้น 13 ค่ำ 14 ค่ำ จะมีบรรดาชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่มาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่เตรียมปะรำพิธีขึ้นบริเวณบนลานที่อยู่ระหว่างด้านหน้าองค์พระประธานและโคพระและสร้างโรงเรือน เป็นโครงไม้ไผ่ขนาดเล็ก ซึ่งใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปที่บริเวณมุมด้านในของกำแพงแก้วที่เชื่อมต่อกับโคพระโดยหันหน้ามาด้านปรางค์ประธานและช่วยกันเตรียมปิดกวาดสถานที่โดยรอบไม่ว่าจะเป็นศาลาวัดหรือสถานที่รอบ ๆ กู่ประภาชัย โดยกำจัดวัชพืชออกไปให้สะอาดทั่วทั้งบริเวณ Siam Kingmueangkao and Homwan Buarapha (2015) และพิธีกรรมสรงกู่ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 พิธีจะเริ่มจากตัวแทนของชุมชนหรือจำจะทำการบอกกล่าวผีกู่ประภาชัยและมีพิธีเข้าทรงของคนในหมู่บ้าน โดยจะอธิษฐานหากบังไฟจุดสูงขึ้นแสดงว่าหมู่บ้านจะมีความสุขหรือเรียกสวนไร่นาจะมีความสุขสมบูรณ์ แต่หากบังไฟแตกหรือจุดไม่ขึ้นก็แสดงว่าในปีต่อไปหมู่บ้านจะมีเรื่องราวไม่สงบสุขหรือผลผลิตทางการเกษตรจะไม่ดีเท่าที่ควร จากนั้นจะทำการแห่บังไฟรอบกู่ 3 รอบและนำบังไฟไปมอบให้” หลวงปู่กู่ “คือพระพุทธรูปในกู่ประภาชัยแล้วจึงนำไปจุดที่ด้านนอกกำแพงแก้วเป็นการเสร็จพิธีในช่วงกลางวันในอดีตนั้นพิธีการสรงกู่จะทำพิธีเสียงทายเป็นลำดับสุดท้าย แต่ในปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไปในช่วงกลางคืนจะมีการจัดมหรสพต่าง ๆ เช่น หมอลำ หนังกลางแปลง เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพิธีสรงกู่

3. ดานความเชื่อเป็นการผสมผสานความเชื่อเรื่องพุทธศาสนากับผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าที่ สิ่งที่ทำให้พิธีสงฆ์มีความแตกต่างออกไปจากงานวันสงกรานต์ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับผีสาง เทวดา ผีเจ้าของพื้นที่ของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่บอกความเชื่อและความกังวลที่ชาวบ้านรู้สึกเกี่ยวกับหมู่บ้านเพื่อให้ปกป้องคุ้มครองตนและให้ชุมชนอยู่ด้วยความปลอดภัยและมีความสุข โดยชาวบ้านนาคำน้อยและหมู่บ้านอื่น ๆ ในละแวกเดียวกันของเขตอำเภอน้ำพอง ตลอดจนชาวบ้านเขตตำบลหนองตูม ตำบลโคกสี อำเภอมืองจังหวัดขอนแก่น มีความเชื่อว่า " ก่องค์นี้พระยาขอมเป็นผู้สร้าง ส่วนจะสร้างในปีใดไม่สามารถจะบอกได้และมีทหารที่รักษาภูคือเจ้าปู่หลังเขียว จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าในการประกอบพิธีกรรมหรือจ้านั้น ทำให้ทราบว่าที่มาของชื่อเจ้าปู่หลังเขียวนี้เกิดขึ้นจากตำนานความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้าที่ ซึ่งเป็นผีที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเจ้าที่คอยดูแลพื้นที่แห่งนี้ จากการบอกเล่าของจ้านโดยชาวบ้านเชื่อว่า คือ ผีนักบวชหรือผู้เป็นทหาร เป็นความเชื่อแบบโบราณของคนในพื้นที่ก่อนจะมีการก่อสร้างหมู่บ้าน โดยพญาขอม ซึ่งมีมาก่อนที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จะทรงสร้างในราวปี พ.ศ. 1700 ดังนั้น จึงทำให้หมู่บ้านเป็นศูนย์รวมความเชื่อของคนในชุมชนบ้านนาคำน้อย ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อของชุมชน เช่น การทำบุญเดือนห้าหรือบุญสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีที่ปัจจุบันยังคงดำรงยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันอยู่ จากข้อมูลข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่าความเชื่อของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเป็นเรื่อง บอกเล่าหรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นตำนานประจำท้องถิ่น ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวอาจถูกสร้างขึ้น โดยคนใดคนหนึ่งจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มาจากผีหรือสิ่งที่ไม่เห็นนั้น จึงอาจสะท้อนได้ว่าชุมชนแห่งนี้ยังคงดำรงไว้ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษแล้วนำมาเล่าซ้ำ พร้อมความเชื่อใหม่ นอกจากนั้นแล้วยังมีความเชื่อที่เกิดขึ้นมาใหม่และมีความน่าสนใจเกิดขึ้นมาใหม่ให้ผู้สนใจได้ศึกษา Siam Kingmueangkao and Homwan Buarapha (2015)

สรุป แม้หมู่บ้านจะเป็นโบราณสถานเก่าแก่ แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะประเพณี "สงฆ์" ซึ่งจัดขึ้นทุกเดือนห้า ถือเป็นประเพณีสำคัญที่รวมลูกหลานให้กลับบ้านและร่วมประกอบพิธีบูชาผีเจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านนาคำน้อยยังมีความเชื่อผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ผีบรรพบุรุษ และผีเจ้าถิ่น เช่น เจ้าปู่หลังเขียว ที่เชื่อว่าเป็นผู้ปกปักรักษาสถานที่แห่งนี้ พิธีกรรมประกอบด้วยการสวดพระปริตร การถวายน้ำดอกไม้และบังไฟ เพื่อเสี่ยงทายฝนฟ้าและความเป็นสิริมงคล พื้นที่รอบภูจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมความเชื่อและการศึกษาท้องถิ่นสะท้อนถึงการสืบสานประเพณีและอัตลักษณ์ชุมชนที่ยังคงมีชีวิตชีวาและคุณค่าทางจิตวิญญาณสืบมาจนปัจจุบัน

ภาพที่ 2 : พิธีบวงสรวง
ที่มา : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2560)

บทสรุป

หมู่บ้านเป็นโบราณสถานสำคัญในพื้นที่บ้านนาคำน้อย จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสะท้อนถึงอิทธิพลของอารยธรรมขอมที่แผ่เข้ามาในภาคอีสานของไทยตั้งแต่อดีต โครงสร้างก่อสร้างด้วยหินทรายและศิลาแลงเป็นสถาปัตยกรรมแบบขอมในพุทธศตวรรษที่ 16-18 ลักษณะองค์ประกอบประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออกแสดงคติจักรวาลตามความเชื่อในศาสนาฮินดู โดยเปรียบปราสาทเป็นเขาพระสุเมรุ ต่อมาหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงจากศาสนสถานของศาสนาฮินดูมาเป็นสถานที่นับถือในศาสนาพุทธนิกายมหายาน โดยพบรูปพระโพธิสัตว์โฆษชยุครุ ผ่านจารึก และหลักฐานเชิงวัฒนธรรมอื่น ๆ พื้นที่แห่งนี้กลายเป็นศูนย์กลางศรัทธาของชุมชน และเป็นที่จัดกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ซึ่งจัดขึ้นในเดือนห้า (เมษายน) ของทุกปี โดยมีการสวดมนต์ ถวายภัตตาหารบูชาและพิธีเสี่ยงทายบั้งไฟ เพื่อขอความอุดมสมบูรณ์และความเป็นสิริมงคลให้แก่ชุมชน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเจ้าปู่หลังเขียว ผีเจ้าถิ่นผู้ปกปักรักษาหมู่บ้าน ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาและผีพื้นบ้าน ปัจจุบันหมู่บ้านยังคงมีบทบาทในชีวิตชุมชน เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และศูนย์รวมจิตใจของคนในท้องถิ่น ก่อให้เกิดการสืบสานอัตลักษณ์และการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมร่วมสมัยอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

References

- Higham, C. (2001). *The civilization of Angkor*. London: Phoenix Press.
<https://ngthai.com/history/51062/angkor-wat/>
- Kingmuangkao, S., & Buarapha, H. (2015). *Arokayasala: Ritual traditions and beliefs in Khon Kaen province*. *Journal of Human and Social Way of Life*, 3(1), 56–78. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/wh/article/view/89225/70206>
- Khon Kaen Link Page. (2018). *When in Khon Kaen, don't miss Ku Praphachai, an important ancient site built during the reign of King Jayavarman VII*. Retrieved October 2025, from <https://www.khonkaenlink.info/home/news/6732.html>
- Komsinlapakon. (1999). *Archaeological sites in Thailand (Vol. 2)*. Bangkok: Department of Fine Arts.
<https://www.finearts.go.th/storage/contents/2021/11/file/6DsahUTNGjoc6zk8PzxrXji028ruxloUFsqRtTxW.pdf>
- Komsinlapakon. (1999). *Report on excavation and restoration of Prasat Praphachai*. Bangkok: Office of Archaeology.
<https://finearts.go.th/storage/contents/2024/04/file/YBp791m57RYuFvblMwr9WX8E8kcNLXBaFwFOsYQn.pdf>
- Phumisak, C. (2004). *Social history*. Bangkok: Fa Diew Kan Publishing.
<https://minimore.com/b/YBRsi/19>
- Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. (2017). *Ritual offerings prepared before the worship ceremony*. Retrieved July 13, 2025, from <https://rituals.sac.or.th/detail.php?id=110>
- Santisombat, Y. (2016). *Man and culture* (3rd ed.). Bangkok: Pimdee Rajabhat Institute.
<https://www.car.chula.ac.th/display7.php?bib=1944328>
- Thammarungreung, R. (2005). *Khmer temples in Thailand: Historical and artistic background*. Bangkok: Matichon. <https://elibrary.edupol.org/ebook/64e5d2676f317>
- Wongphongkham, H. (2023). *Architectural styles of religious sites in Khmer civilization in Khon Kaen Province: Towards developing an application to promote cultural tourism*. *Journal of Local Corporate Management and Innovation*, 9(3), 377–393. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jsa-journal/article/view/261557/179272>